

KATARZYNA JAWORSKA

Uniwersytet Szczeciński

MIĘDZY PRAWEM, LITERATURĄ A PRZEKŁADEM.
KILKA UWAG NA TEMAT PRZEKŁADU WALIJSKIEGO
ŚREDNIOWIECZNEGO PRAWA NA PRZYKŁADZIE
KOLEKCJI ‘MABINOGION’

WSTĘP

Mabinogion należy do najważniejszych średniowiecznych zabytków literackich Walii. Cała kolekcja obejmuje *Pedair Cainc y Mabinogi*, romanse arturiańskie oraz pozostałe historie¹. Przekazywane z ust do ust opowiadania zostały spisane prawdopodobnie przez mnichów w okresie XI–XIV stulecia w dwóch rękopisach: *Llyfyr Coch o Hergest* (The Red Book of Hergest, 1375-1400) i *Llyfyr Gwyn Rhydderch* (The White Book of Rhydderch, 1300-1325) obecnie przechowywanych w Llyfrgell Genedlaethol Cymru (Bibliotece Narodowej) w Aberystwyth. Zbiór zawiera liczne aluzje do mitologii celtyckiej, obrazuje zwyczaje sięgające

¹ Na cały zbiór składają się *Pedair Cainc y Mabinogi* (Pwyll Pendefig Dyfed, Branwen Ferch Llyr, Manawyddan Fab Llyr, Math ab Mathonwy, wszystkie wymienione łączy bohater o imieniu Pryderi), the Dream of Maxen Wledig, Rhonabwy, Lludd and Llevelys, Culhwych ac Olwen i romanse powiązane z królem Arturem i jego dworem. W literaturze przedmiotu i przekładach *Pedair Cainc y Mabinogi* występuje jako *The Four Branches of the Mabinogi* (Cztery gałęzie Mabinogi od rzeczownika *cainc* – gałąź) na zasadzie analogii do drzewa i rozrastających się gałęzi (historii). Wspólnym łącznikiem jest Pryderi, o narodzinach którego opowiada gałąź pierwsza, a o śmierci ostatnia (zob. M. BOYD, *Why the “Mabinogi” has branches*, «Proceedings of the Harvard Celtic Colloquium» 30/2010, s. 22-38).

antycznej Brytanii i dokumentuje zmiany społeczne i prawne, jakie nastąpiły w Walii. Wreszcie *Mabinogion* stanowi barwny katalog prawa zwyczajowego, które obowiązywało w Walii do XVI w.

To właśnie o przekładzie wybranej terminologii średniowiecznego prawa walijskiego na podstawie angielskich wersji *Mabinogion* traktuje niniejsze opracowanie². W konkluzji Autorka podejmuje próbę określenia strategii przekładowych wykorzystanych przez tłumaczy³. Na potrzeby pracy wybrano te fragmenty *Mabinogion*, w których znajdujemy odwołanie do walijskiego prawa i które, zdaniem Autorki, stanowiły największe wyzwanie dla przekładu adresowanego do anglojęzycznego odbiorcy⁴.

WALIA ODKRYTA NA NOWO

Wzmoczone zainteresowanie tradycjami celtyckimi nastąpiło za sprawą dwóch prądów określanych w literaturze przedmiotu jako „Celtic and Romantic Revival” przypadających na przełom XVIII i XIX w. Do sławy

² O wzajemnych relacjach prawa i literatury średniowiecznej Walii zob. R.C. STACEY, *Law and the imagination in medieval Wales*, Philadelphia 2018.

³ W pracy cytuję i omawiam przekłady anglojęzyczne *Mabinogion* takich autorów, jak Lady Charlotte Guest (pierwsze wydania 1841-1850), Thomas Peter Ellis i John Lloyd (1929), Geoffrey Gantz (1976), Sioned Davies (2007) i Matthieu Boyd (2017).

⁴ O prawie walijskim pisałam szerzej w kilku opracowaniach: zob. K. JAWORSKA-BISKUP, *Translating or mistranslating Celtic law in the Polish versions of the Four Branches of the Mabinogi*, [w:] *New perspectives of Celtic studies*, red. A. BEDNARSKI, P.T. CZERNIAK, M. CZERNIAKOWSKI, Newcastle upon Tyne 2015, s. 31-47; EADEM, *Rozwój prawa średniowiecznej Walii do 1284 roku: perspektywa historyczna*, «Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa» 11/2/2018, s. 197-216; EADEM, *Selected medieval literature from Wales, Scotland and England reflecting changes in Welsh and Scottish law*, Szczecin 2018; EADEM, *Some remarks on the periodisation of Welsh medieval law*, [w:] *Redefining the fringes in Celtic studies: essays in literature and culture*, red. A. BEDNARSKI, R. LOBOY, Berlin-Bern-Wien 2019, s. 51-65; EADEM, *Prawo średniowiecznej Walii Cyfraith Hywel: prolegomena do glosariusza walijsko-polskiej terminologii prawnej*, «Roczniki Humanistyczne» 69/6/2021, s. 55-85. Ze względu na okrojony zakres opracowania nie poruszam innych problemów związanych z przekładem *Mabinogion*, takich jak toponimy, imiona, wtrącenia czy idiomy.

przywrócono antycznych bohaterów, a dawne historie i mity nabrały świeżego kolorytu. W sztuce modne wówczas były motywy celtyckie. Średniowieczna literatura walijska, podobnie jak irlandzka, została odkryta na nowo przez ludzi pióra i artystów tworzących w tej epoce, a celtyckie opowieści weszły na salony angielskiej elity dzięki przekładom⁵.

Wybrane fragmenty *Mabinogion* przełożył po raz pierwszy William Owen Pughe (1759-1835), językoznawca, leksykograf i popularyzator kultury i języka walijskiego. Pughe jest autorem *Welsh and English Dictionary* (1803). Cztery historie pióra tego autora pod tytułem *The Mabinogion, or Juvenile Amusements, being Ancient Welsh Romances* z 1795 r. ujrzały światło dzienne na łamach „Cambrian Register”.

Najbardziej znaną tłumaczką całej serii jest Lady Charlotte Guest (1812-1895), angielska arystokratka, poliglotka i pasjonatka języka walijskiego. Guest przełożyła nie tylko cztery gałęzie, ale również inne walijskie historie. Cały cykl opatrzyła tytułem *Mabinogion*⁶. Tłumaczka usunęła wiele „niewygodnych” dla dziewiętnastowiecznego odbiorcy scen. W tym przekładzie miejsca nie znalazły na przykład fragmenty nasycone erotyką⁷.

W wiktoriańskim dyskursie publicznym promowano model rodziny oparty na patriarchacie naznaczonym męską dominacją na wzór

⁵ F. FOWLE, *The Celtic revival in Britain and Ireland: Reconstructing the past*, [w:] *Celts: art and identity*, red. J. FARLEY, F. HUNTER, London 2015, s. 234-259.

⁶ Istnieje wiele edycji tego przekładu. Niektóre anglojęzyczne przekłady literatury walijskiej można znaleźć na stronie: <https://www.maryjones.us/ctexts/mabinogion.html> [dostęp 1 grudnia 2025 r.]. Korzystam z *The Mabinogion*, przeł. LADY CHARLOTTE GUEST, Mineola, New York 1997. Biografię Lady Guest przedstawia monografia autorstwa VICTORII OWENS (2020). O tłumacze i okolicznościach powstania angielskiego przekładu zob. R. BROMWICH, *The Mabinogion and Lady Charlotte Guest*, [w:] *The Mabinogi. A book of essays*, red. C.W. SULLIVAN, New York-London 1996, s. 3-18.

⁷ D.R. WHITE, *The further crimes of Lady Charlotte Guest*, «Proceedings of the Harvard Celtic Colloquium» 16-17/1997, s. 164-165. Jednym z epizodów, którego próżno szukać w przekładzie Guest, jest scena zbliżenia między Pwylllem a żoną Arawna. Więcej na temat erotyki w cyklu zob. M. CICHON, *Eros and error. Gross sexual transgression in the Fourth Branch of the Mabinogi*, [w:] *The erotic in the literature of medieval Britain*, red. A. HOPKINS, C.J. RUSHTON, Woodbridge 2007, s. 105-115. Do erotyki odnoszą się także poeci walijscy; zob. S. ASMUS, *Welsh medieval erotic poetry*, <https://uni-leipzig.academia.edu/SabineAsmus> [dostęp 1 grudnia 2025 r.].

rzymskiego *pater familias*. W tym modelu mężczyzna przyjmował rolę strażnika i opiekuna domowego ogniska. Obowiązkiem kobiety (żony i matki) była natomiast uległość wobec męskich członków rodziny. Atrybutem kobiecego wzorca w epoce, w której tworzyła swój przekład Lady Guest, była wstrzemięźliwość w stroju, obyciu i zachowaniu. Wszelkie akty niesubordynacji i manifestacji własnej seksualności narażały kobietę na wykluczenie społeczne i rodzinne. Dotyczyło to kobiet z klasy średniej i arystokracji. Dla kobiety z nizin społecznych prostytutka była często jedynym źródłem utrzymania, pozwalającym przeżyć w industrialnych, biednych i brudnych miastach Brytanii⁸.

Warto w tym miejscu wspomnieć o dokumencie rządowym znanym jako *The Blue Books* z 1847 r. W 1846 r. William Williams, członek brytyjskiego parlamentu, wystąpił z postulatem przeprowadzenia kontroli stanu edukacji w Walii. Powołani komisarze zgromadzili dane, które miały świadczyć o potrzebie reform. Oprócz zarzutów co do metod nauczania, przede wszystkim w języku walijskim, krytykowano kobiecą rozwiązłość, frywolność, zacofanie i brak edukacji⁹. Analizując przekład Lady Guest, trzeba mieć zatem na uwadze naszkicowany kontekst kulturowy i społeczny. Arystokratka z urodzenia przekładała walijskie sagi z myślą o arystokracji, stąd widoczne pominięcia aluzji do scen erotycznych.

Przekład Guest nie zdobył poklasku wielu badaczy i tłumaczy. Zarzucano tej odsłonie walijskiej literatury nieścistości względem oryginału,

⁸ S. WOJCIECHOWSKA, *Patriarchy and the (late)Victorian Middle-Class Family Reconsidered*, «Horyzonty Wychowania» 18(47)/2019, s. 69-78; A. DIGBY, *Victorian values and women in public and private*, «Proceedings of the British Academy» 78/1992, s. 195-215; V. FENN, *Sex and sexuality in Victorian Britain*, Philadelphia 2020; J.E. ADAMS, *Victorian sexualities*, [w:] *A new companion to Victorian literature and culture*, red. H.F. TUCKER, 2014.

⁹ D. WILLIAMS, *Constructing Modern Welsh Womanhood The Blue Books' Impact on the Portrayal of Women in Anglophone Welsh Literature 1847-1907*, Thesis submitted for the award of PhD in English Literature. Bangor University, 2022. Dostęp do dokumentu: <https://www.library.wales/discover-learn/digital-exhibitions/printed-material/the-blue-books-of-1847> [dostęp 1 grudnia 2025 r.]..

między innymi błędne użycie nazwy *mabinogion*¹⁰. Pomimo krytyki propozycja Guest wydana w serii w latach 1841-1850 wyznaczyła standard powielany przez kontynuatorów w wiekach następnych¹¹.

W 1929 r. dwóch autorów: Thomas Peter Ellis (1873-1936) i John Lloyd (1885-1964) zaprezentowało własną wersję *The Mabinogion. A New Translation*¹². We wstępie tłumacze zaznaczyli, że ich tekst ma stanowić nowe odczytanie walijskich sag. Po przekładzie Guest była to druga próba interpretacji kultury walijskiej. Obaj znawcy prawa i historii Walii postanowili stworzyć kompendium wiedzy na temat tego kraju dla anglojęzycznego czytelnika. Wspomnieć trzeba, że zarówno Ellis, jak i Lloyd doskonale znali walijskie średniowieczne prawo. Thomas Peter Ellis był sędzią i autorem licznych prac naukowych na temat walijskiego prawa. Opracowanie *Welsh Tribal Law and Custom in the Middle Ages* (1926) było pierwszym w okresie międzywojnia dwutomowym studium na temat prawa walijskiego. Ellis stworzył również opracowanie *Legal References, Terms and Conceptions in the Mabinogion* (1928), w którym zawarł analizę prawa w *Mabinogion*. Średniowieczne tradycje walijskie nie były również obce Johnowi Lloydowi, nauczycielowi i historykowi. Edycja Ellisa i Lloyda zawiera przypisy wyjaśniające niuanse walijskiego prawa. Przekład Ellisa i Lloyda reprezentuje odmienną strategię

¹⁰ Guest twierdziła, że *mabinogion* to liczba mnoga od wyrazu *mabinogi* i oznacza historie dla dzieci. Guest zresztą przekładała walijskie opowieści dla własnych pociech. Późniejsze ustalenia językoznawców wykazały, że *mabinogi* to błąd redaktora w pierwszej gałęzi. Pomimo pomyłki Guest kolejne angielskie przekłady powieliły nieprawidłowy tytuł. D.R. WHITE, *The further crimes of Lady Charlotte Guest*, s. 158-160. W obronie autorki i jej przekładu stanęła White na łamach dwóch opracowań: D.R. WHITE, *The crimes of Lady Charlotte Guest*, «Proceedings of the Harvard Celtic Colloquium» 15/1995, s. 242-249; D.R. WHITE, *The further crimes of Lady Charlotte Guest*, s. 157-166.

¹¹ Przekład Guest stał się pierwowzorem dla wielu tłumaczeń w innych językach niż język angielski (m.in. francuski i niemiecki). Na podstawie tej wersji powstał cykl polskojęzyczny przełożony przez ANDRZEJA SARWĘ w 2008 r. nakładem wydawnictwa Armoryka pod tytułem *Mabinogion. Cztery gałęzie Mabinogi*, Sandomierz 2008. Na temat tego przekładu zob. K. JAWORSKA-BISKUP, *Translating or mistranslating Celtic law...*, s. 31-47.

¹² *The Mabinogion*, przeł. T.P. ELLIS, J. LLOYD, Oxford 1929.

tłumaczeniową od tej przyjętej przez Guest. Dominują tutaj zapożyczenia i wyjaśnienia. Odsłona walijskiej literatury Ellisa i Lloyd'a spotkała się z wieloma negatywnymi recenzjami. W.J. Gruffydd na łamach „The Review of English Studies” z 1930 r. nie szczędził krytycznych uwag pod adresem tej edycji. Autorem wytknął liczne błędy i braki w wiedzy. Za jedyną zaletę tego wydania uznał właśnie wyjaśnienia odnośnie do prawa walijskiego¹³. Inny krytyk, John J. Parry, choć docenił wysiłek tłumaczy, wytknął im liczne błędy¹⁴.

Omawiając ten przekład warto wspomnieć o kontekście społeczno-prawnym w Walii w latach 20 XX wieku. Jest to czas wzmożonych wysiłków na rzecz zachowania i promowania języka i kultury walijskiej. W ramach kampanii popularyzującej dziedzictwo Walii w 1925 r. powstała między innymi organizacja Plaid Cymru¹⁵.

Lata powojenne przyniosły nowe serie *Mabinogion*¹⁶. W 1948 r. własny przekład zaproponowali Gwyn Jones (1907-1999) i Thomas Jones (1910-1972). Gwyn Jones był tłumaczem, pisarzem i autorem publikacji na temat literatury walijskiej. W 1940 r. został profesorem na uniwersytecie w Aberystwyth, a następnie w Cardiff (1964-1975). Gwyn Jones był także redaktorem „The Welsh Review”, czasopisma popularyzującego studia celtyckie. Głównymi zainteresowaniami badawczymi Thomasa Jonesa, podobnie jak Gwyna Jonesa, były historia i literatura Walii. Thomas Jones był także związany z uniwersytetem w Aberystwyth. We wstępie autorzy odnieśli się do przekładu Guest, któremu wystawili nieprzychylną ocenę. Uznali, że tłumaczenie Guest jest parafrazą skrojoną

¹³ W.J. GRUFFYDD, *The Mabinogion by T.P. Ellis and John Lloyd*, „The Review of English Studies” 6.22/1930, s. 205-206.

¹⁴ J.J. PARRY, *The Mabinogion by T.P. Ellis and John Lloyd*, „Speculum” 6.1/ 1930, s. 139-142.

¹⁵ R.W. JONES, *Putting Wales first: The political thought of Plaid Cymru*, Cardiff 2024.

¹⁶ W 2005 r. nakładem Bardic Press ukazało się obszerne opracowanie *The Four Branches of the Mabinogi*. Zawiera ono omówienie kolekcji wraz z kontekstem historycznym, politycznym i kulturowym. W książce autorskie przekłady zaprezentował WILL PARKER. Na rynku wydawniczym istnieją także liczne przeróbki, adaptacje (w tym dla dzieci) *Mabinogion*.

na miarę klasowych uprzedzeń epoki, w której tłumaczka tworzyła¹⁷. W prasie przekład Jonesa i Jonesa był oceniany jako pionierska próba konfrontacji z klasykiem Guest¹⁸.

W 1976 r. autorską wersję walijskiego zbioru przedstawił Jeffrey Gantz, profesor Harvard University. Intencją tłumacza, jak sam wyjaśnia na pierwszych stronach przekładu, było stworzenie współczesnej jego czasom wersji walijskich sag w języku angielskim¹⁹. Przekład Sioned Davies z University of Cardiff z 2007 r. otworzył nowy rozdział w recepcji *Mabinogion* w kulturze angielskiej. Podobnie jak u Ellisa i Lloyd'a znajdujemy tutaj komentarze i wyjaśnienia wybranych terminów prawnych spisane w formie notatek na końcu przekładu. Dla autorki najważniejszym aspektem tłumaczenia było zachowanie performatywności oryginału, co wynika z ustnej proveniencji cyklu. Jak wspomniano we wstępie, *Mabinogion* opowiadano i przekazywano w formie ustnej. Davies podjęła zatem próbę odtworzenia rytmu i melodyki oryginału w języku angielskim. Co do imion Davies zachowała formę walijską. Na końcu przekładu załączyła indeks z imionami wraz z angielskim ekwiwalentem²⁰.

Najnowszą wersją zbioru jest antologia z 2017 r. pod tytułem *The Four Branches of the Mabinogi* wydana w serii „Broadside Anthology of British Literature”. Autorem tego przekładu jest Matthieu Boyd, profesor literatury i tłumacz tekstów celtyckich na język angielski, który przełożył cztery gałęzie we współpracy ze Stacie Lents. Z deklaracji tłumaczy odczytujemy, że przekładając *Mabinogi*, autorom przyświecała intencja stworzenia cyklu dla studentów²¹. Realia średniowiecznej Walii zostały

¹⁷ D.R. WHITE, *The further crimes of Lady Charlotte Guest*, s. 160-161.

¹⁸ D.J. LLOYD, *The Mabinogion by Gwynn Jones and Thomas Jones*, «CEA Critic» 12.9/1950, s. 3.

¹⁹ *The Mabinogion*, przeł. J. GANTZ, New York 1976.

²⁰ *The Mabinogion*, przeł. S. DAVIES, Oxford 2007. Zob. recenzję J.N. SMITH, *The Mabinogion by Davies*, «Marvels & Tales» 33.2/2019, s. 341-343.

²¹ MATTHIEU BOYD jest literaturoznawcą i tłumaczem, profesorem związanym z Fairleigh Dickinson University. Jest autorem kilku opracowań dydaktycznych poświęconych nauczaniu literatury walijskiej, irlandzkiej i brytyjskiej, w tym *Mabinogion*. Zob. M. BOYD, *Culhwch talks to Yspaddaden. A teaching note on Culhwch and Olwen*, 2018; „Two teaching notes from a personal reading of the Mabinogi. Why does Arawn

przełożone na realia prawne i kulturowe Ameryki Północnej. Analizując ten przekład, wyraźnie dostrzegamy liczne ingerencje w wersję oryginalną. Boyd wprowadził istotne zmiany. Walijsko brzmiące imiona bohaterów zostały zastąpione odpowiednikami anglojęzycznymi. Tłumacze argumentują obraną przez siebie strategią tym, że w języku walijskim imiona niosą istotne dla wymowy całej kolekcji znaczenie. Zachowanie imion oryginalnych, tak jak to zrobili pozostali tłumacze, kamufluje ukryte znaczenie, którego nie jest w stanie odczytać osoba nieznająca języka walijskiego. Przykładem jest bohater pierwszej opowieści noszący imię Pwyll. Wyraz *pwyll* oznacza mądrość, roztropność, zachowawczość, trzeźwość umysłu. Potrzeba jednak wiedzy w zakresie języka walijskiego, żeby utożsamiać tego protagonistę z podanym zestawem cech. Dlatego tłumacze zmienili oryginał na angielski Sage opisujący mędrca, nauczyciela, osobę roztropną i doświadczoną. Obok przesłanek interpretacyjnych autorzy tego przekładu wymieniają także problemy z wymową walijskojęzycznych imion. Niewątpliwie Pwyll jest dla anglojęzycznego odbiorcy jednym z najtrudniejszych fonetycznie imion w całym cyklu²². W przekładzie *Mabinogi* z 2017 r. protagoniści średniowiecznych opowieści mówią do czytelników językiem pełnym kolokwializmów, a nawet wulgaryzmów. Pomimo wyraźnej modernizacji i domestykacji tekstu tłumacze dodali u dołu strony przypisy wyjaśniające wybrane pojęcia i wprowadzające czytelnika w meandry kultury i języka walijskiego. Atutem tego wydania jest dołączony appendix, w którym znajdują się wybrane fragmenty ze zbioru prawa wraz z ilustracjami zdobionymi rękopis Peniarth MS 28, triady i autorski przekład *The Description of Wales* Geralda z Walii z 1194 r.²³ Pomimo

need Pwyll to kill Hafgan? Who is Efnisien talking to when he asks. What's in this bag?", 2013.

²² Inne przykłady anglicyzacji walijskich imion są następujące: Hafgan (Summerbright, od haf-summer i can-song), Gwawl uab Clud (Flash son of Fame), Teirnon Twryf Lliant (Teirnon Roaring Torrent), Gwri Wallt Euryn (Gwri Golden Hair), Pryderi (Carey; *pryder* oznacza strach, lęk, troskę, stąd imię Carey od rzeczownika *care*), Bendigeidfran (Benedict Crowe), Nisien (Val), Efnisien (Rival), Branwen (Blanche Crowe), Gwern (Alder), Lleu Llaw Gyffes (Blondie Goodarm).

²³ Peniarth 28 to datowany na około XIII w. rękopis zawierający zbiór prawa walijskiego. Obok tego zbioru korpus prawa walijskiego stanowią triady – przepisy

zastrzeżeń dotyczących anglicyzacji imion najnowsza wersja *Mabinogion* zyskała przychylne recenzje²⁴.

ZATARTE ŚLADY

Wybrana na potrzeby tej pracy seria przekładów stanowi ciekawy materiał porównawczy. Wersje anglojęzyczne powstały w różnym okresie i wyszły z rąk autorów reprezentujących różne postawy wobec oryginału. Spróbujmy teraz na przykładzie leksykonu prawnego wskazać, za pomocą jakich narzędzi wymienieni wyżej autorzy dokonali transferu kultury i języka walijskiego do kultury anglojęzycznej.

Bohaterką pierwszej opowieści jest Rhiannon. Kobieta poślubia Pwylla, księcia Dyved, któremu rodzi syna. Tuż po porodzie dziecko ginie, a matka zostaje oskarżona o dzieciobójstwo²⁵. Po ujawnieniu rzekomej zbrodni, Rhiannon zasięga opinii znawców prawa (*athrawon a doethon*) i postanawia przyjąć karę (*phenyt*). Tak opisuje ten moment narrator: „Rhiannon posłała po nauczycieli i mędrców i uznała, że lepiej będzie poddać się karze/przyjąć pokutę niż wdać w spór z piastunkami”²⁶.

ulożone w trójki. *The Description of Wales* to dzieło Geralda z Walii, który opisał swoje wrażenia z podróży po Walii w 1194 r. Wszystkie te źródła stanowią materiał do studiów nad kulturą średniowiecznej Walii.

²⁴ A. CLASSEN, *The Four Branches of the Mabinogi by Matthieu Boyd*, «Medievalistik» 31/2018, s. 401-402; P. FREEMAN, *The Four Branches of the Mabinogi by Boyd*, «The Journal of English and Germanic Philology» 118.4/2019, s. 586-587.

²⁵ Dzieciobójstwo to powracający motyw literacki także w tekstach szkockich. Zob. K. JAWORSKA-BISKUP, *Dzieciobójstwo w balladach na podstawie wybranych utworów szkockich i polskich. Studium prawnoliterackie*, «Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa» 18.1/2025, s. 1-20. W średniowiecznej Walii dzieci otaczano specjalną opieką prawną. Szczególna pozycja dziecka w Walii widoczna jest zarówno w zbiorze prawa jak i pomnikach literackich: prozie i poezji. Więcej na ten temat: EADEM, *Obraz dziecka i dzieciństwa w średniowiecznej literaturze walijskiej*, «Filoteknos» 12/2022, s. 301-318.

²⁶ „Hitheu Riannon a dyuynnwys attei athrawon a doethon. A gwedy bot yn de-gach genthi cymryt y phenyt nog ymdaereu a'r gwraed, y phenyt a gymerth”. *Pedeir Keinc y Mabinogi allan o Lyfr Gwyn Rhydderch*, red. D. WILLIAMS, Caerdydd 1930, s. 21. Podaję polskie literalne własne przekłady wywołanych fragmentów: „Rhiannon posłała po nauczycieli i mędrców i uznała, że lepiej będzie poddać się karze/przyjąć pokutę niż wdać w spór z piastunkami”. Walijski zbiór został przetłuszczony na język polski

Rzeczownik *phenyd* ma wiele znaczeń. Za *Geriadur Prifysgol Cymru*, *phenyd* oznacza pokutę, karę, ból, smutek, cierpienie, a nawet tortury²⁷. Wszystkie wyrazy opisują sytuację matki pogrążonej w rozpacz po utracie syna i niesłusznie oskarżonej o zbrodnię. Trudno znaleźć angielski odpowiednik, który oddałby wszystkie negatywne emocje. W najstarszych przekładach tej sagi widnieje wyraz *penance*²⁸. Rzeczownik ten budzi skojarzenia z religią chrześcijańską²⁹. W przekładach nowszych czytamy o *punishment*³⁰. Tekst Boyda wskazuje na największą ingerencję w oryginał. Narrator tego przekładu donosi, że Rhiannon przyznała się do winy. Angielski zwrot *to plead guilty* konotuje proces karny, a dokładnie jego fazę, w której podsądny odpowiada na stawiane zarzuty³¹. Czytelnik tej wersji odnosi wrażenie, że na dworze Pwylla odbył się proces Rhiannon.

pod tytułem *Cztery gałęzie Mabinogi. Prastare sagi walijskie*” nakładem wydawnictwa Armoryka w 2007 r. Nie jest to jednak tłumaczenie z języka walijskiego, ale adaptacja anglojęzycznej wersji LADY GUEST, o której mowa w tym opracowaniu.

²⁷ *Geiriadur Prifysgol Cymru. A Dictionary of the Welsh Language*, <https://geiriadur.ac.uk/gpc/gpc.html>. Wszystkie kolejne definicje walijskich wyrazów podaję za tym słownikiem.

²⁸ Dla porównania przytaczam fragmenty anglojęzyczne wraz z oznaczeniem tłumaczy. „So Rhiannon sent for the teachers and the wise men, and as she preferred doing penance to contending with the women, she took her penance” (GUEST, s. 12); „So Rhiannon summoned teachers and wise men, and as she preferred doing penance to contending with the women she took on her penance” (ELLIS, LLOYD, s. 34).

²⁹ J. PITTMAN, *Christian influences on The Mabinogi*, «The Oswald Review: An International Journal of Undergraduate Research and Criticism in the Discipline of English» 1.4/2012, s. 14, 1-25. Wyraz *penance*, w języku polskim „pokuta”, definiowany jest jako kara nakładana za grzechy. *Penance* to także umartwienie: unikanie czy rezygnacja z pewnych przyjemności i potrzeb (w tym umartwienie cielesne). Wszystkie anglojęzyczne definicje podaję za: *Online Etymology Dictionary*, <https://www.etymonline.com>.

³⁰ „Rhiannon summoned teachers and wise men, and as she preferred being punished to arguing with the women, she accepted her punishment” (GANTZ, s. 61); „Rhiannon summoned wise and learned men. And when she thought it better to accept her punishment than argue with the women, she accepted her punishment” (DAVIES, s. 17).

³¹ „As for Rhiannon, she sent for sages and wise men to access her case. When it seemed to make more sense to plead guilty than to go on wrangling with the women, she pled guilty” (BOYD, s. 32).

Jednym z epizodów nawiązujących do prawa walijskiego jest historia opisana w sadze *Math the son of Mathony*. Tytułowy bohater jest władcą Gwynedd. Na dworze króla służyć jako *troediog* pełni dziewczyna o imieniu Goewin. Wzmiankę o *troediog* znajdujemy w zbiorze *Cyfraith Hywel*. Jak podaje to źródło, *troediog* (*footholder*) był urzędnikiem płci męskiej, do którego obowiązków należało masowanie stóp królewskich podczas posiłku i ochrona władcy³². W przeciwieństwie do zbioru prawa redaktor *Mabinogion* mianował na to stanowisko kobietę i dodatkowo zastrzegł, że warunkiem koniecznym służby królowi jest dziewictwo. Kobięca czystość w średniowiecznej literaturze jest stałym motywem. Czystość łączono ze zdolnościami nadprzyrodzonymi i ochronnymi³³. Podczas nieobecności Matha bracia Gwydion i Gilfaethwy napadają na dziewczynę. Z jej relacji dowiadujemy się, że została zgwałcona. Po powrocie Matha Goewin donosi: „Panie, rzekła Goewin, szukaj tej, która będzie podtrzymywała twe stopy, jestem już kobietą/żoną”³⁴. Goewin tłumaczy, że nie może już dłużej służyć królowi jako *troediog*, gdyż stała się *gwreic*. W średniowiecznym prawie walijskim istniało rozróżnienie między *gwreic* i *morwyn*. *Gwreic* posiada podwójne znaczenie. Wyraz ten denotuje kobietę oraz żonę. *Morwyn* z kolei opisuje dziewicę. Zgodnie z prawem małżeńskim ważnym zwyczajem podczas ceremonii zaślubin było przeprowadzenie panny młodej do łóżnicy celem odbycia stosunku seksualnego³⁵.

W tekstach angielskich znajdujemy różne ekwiwalenty. Zarówno Guest, jak i Ellis i Lloyd wybrali wyraz *wife*³⁶. W ten sposób tłumacze podkreślili zmianę statusu prawnego Goewin. W przekładzie Ellisa i Lloyda

³² D. JENKINS, *The law of Hywel Dda. Law texts from medieval Wales*, Llandysul 1990, s. 32-33.

³³ J. CARTWRIGHT, *Virginity and chastity tests in medieval Welsh prose*, [w:] *Medieval virginites*, red. A. BERNAU, R. EVANS, S. SALIH, Toronto-Buffalo 2003, s. 58-60.

³⁴ „Arglwyd, heb y Goewyn, keis uorwyn a uo is dy dreat weithon. Gwreic wyfi”. I. WILLIAMS, *op. cit.*, s. 74.

³⁵ D. JENKINS, *op. cit.*; K. JAWORSKA-BISKUP, *Prawo średniowiecznej Walii Cyfraith Hywel...*, s. 67.

³⁶ „Lord, said Goewin, seek now another to hold thy feet, for I am now a wife” (GUEST, s. 41); „Lord, said Goewin, seek a maid now who may be under your feet now. I am a wife” (ELLIS, LLOYD, s. 110).

dotatkowo pojawia się archaizm *maid* na zasadzie kontrastu z wyrazem *wife*. Pozostali tłumacze obrali odpowiednik *woman*. Podobnie jak Ellis i Lloyd Jones i Jones dodali przestarzały wyraz *maid*³⁷. Rzeczownik *maid* ma podwójne znaczenie. Definiuje on młodą kobietę niezamężną. Wyraz ten był także używany na oznaczenie służącej, pokojówki. Z treści sagi wiemy, że Goewin służy na dworze Matha. A zatem odpowiednik *maid* uwypukla z jednej strony młody wiek i stan cywilny dziewczyny, z drugiej natomiast jej podległość względem Matha. Rzeczownik *woman* z kolei to określenie kobiety dojrzałej (przeciwieństwo *girl*). W wersjach pióra Gantza i Davies kontrast między *gwraic* i *morwyn* odpowiada trafnie angielskim *virgin* i *woman*³⁸. Podobnie w najnowszym przekładzie Boyda, z tym że przemiana Goewin została dodatkowo wyeksponowana czasownikiem *to become*³⁹. Na komentarz zasługuje także inny fragment dotyczący relacji Matha i Goewin. W oryginale widnieje fraza „ymlyc croth morwyn”, która zawiera aluzję do kontaktu cielesnego. *Croth* znaczy bowiem kobiece łono⁴⁰. W angielskich przekładach ta konotacja ginie. Wszystkie teksty zawierają wyraz *lap*, który znaczy podolek. Jedynie Ellis i Lloyd użyli innego zwrotu „hollow of a maiden's abdomen”, gdzie *maiden* to młoda dziewczyna, a *abdomen* to brzuch⁴¹.

Wywołane przykłady są zaledwie wąską reprezentacją wielu odniesień do pożycia damsko-męskiego w całym cyklu. *Mabinogion*, podobnie zresztą jak zbiór prawa, obfituje w opisy zbliżenia cielesnego. Guest usunęła wiele takich aluzji. Jak trafnie zauważa Donna R. White, Guest unika rzeczownika *virgin* i stosuje takie zamienniki, jak *damsel*⁴² i *mai-*

³⁷ „Lord, said Goewin, seek now a maiden to be under thy feet. I am a woman” (JONES, JONES, s. 61).

³⁸ „Lord, look for another virgin to hold thy feet – I am a woman” (GANTZ, s. 104); „Lord, said Goewin, look for another virgin to hold your feet now – I am a woman” (DAVIES, s. 52).

³⁹ „My lord, said Goewin, you will have to find a new virgin to hold your feet now. I have become a woman” (BOYD, s. 76).

⁴⁰ S. SHEEHAN, *Matrilineal subjects: Ambiguity, bodies, and metamorphosis in the Fourth Branch of the Mabinogi*, «Journal of Women in Culture and Society» 34.2/2009, s. 321-322.

⁴¹ T.P. ELLIS, J. LLOYD, *op. cit.*, s. 100.

⁴² *Damsel* to młoda kobieta niezamężna, zwykle arystokratka.

den⁴³. Warto chociażby przytoczyć fragment opowiadania o Branwen. Walijski tekst mówi o konsumpcji związku bohaterki z królem Irlandii tuż po ceremonii zaślubin⁴⁴. Przekładając literalnie, tej nocy Matholwch i Branwen spali razem (w domyśle obcowali cielesnie).

Dla Guest taka czytelna aluzja była nie do przyjęcia. Autorka dokonała parafrazy walijskiego zdania, informując czytelnika, że Branwen stała się panną młodą (*bride*)⁴⁵. Kolejne wersje już tych tropów nie zacierają⁴⁶. Dla Guest przekładającej walijski zbiór dla odbiorcy wiktoriańskiego niestosowne było pisać o relacjach pozamałżeńskich. W prawie walijskim relacje takie były dozwolone, co znalazło odzwierciedlenie w literaturze. W epoce wiktoriańskiej natomiast już nie. Dlatego zapewne Guest zatarła informację o związku Blodeuwedd, bohaterki jednego z opowiadań, z Gronw podczas nieobecności męża⁴⁷.

Kontynuując wątek historii Goewin, warto odnieść się do opisu przestępstwa, które zostało popełnione na dworze Matha. Tak opisuje ten czyn pokrzywdzona: „Twoi siostrzeńcy, panie, synowie twojej siostry, Gwydyon syn Dona i Giluaethwy syn Dona, mnie napadli/zgwałcili. Świadkiem cały dwór. Wyrządzili mi krzywdę, a Tobie ujmę na honorze. W Twojej komnacie, na Twym łóżu”⁴⁸. Goewin donosi, że padła ofiarą przestępstwa pod nazwą *cyrch*. Termin ten opisuje atak, napaść i grupę atakującą.

⁴³ D.R. WHITE, *The further crimes of Lady Charlotte Guest*, s. 165.

⁴⁴ „A'r nos honno y kyscwys Matholwch gan Uranwen”, I. WILLIAMS, *op. cit.*, s. 31.

⁴⁵ „and that night Branwen became Matholwch's bride” (GUEST, s. 17).

⁴⁶ „that night Matholwch slept with Branwen” (ELLIS, LLOYD, s. 48); „that night Mallolwch slept with Branwen” (GANTZ, 69); „That night, Matholwch slept with Blanche Crowe” (BOYD, s. 40).

⁴⁷ D.R. WHITE, *The further crimes of Lady Charlotte Guest*, s. 165.

⁴⁸ „Kyrch, Arglwyd, a doeth am uym penn, a hynny yn diargel, ac ny buum distaw inheu. Ny by yn y llys nys guypei. Sef a doeth, dy nyeint ueibon dy chwaer. Arglwyd, Gwydyon uab Don Giluaethwy uab Don. A threis arnaf a orugant a chywilyd y titheu, a chyscu a wnaethpwynt genhyf, a hynny i'th yst auell ac i'th wely”. I. WILLIAMS, *op. cit.*, s. 74.

W większości przekładów widnieje ekwiwalent *assault*, który oznacza napad, rozbój⁴⁹. Guest i Boyd wybrali wyraz *attack*⁵⁰. Ellis i Lloyd oddali sens wyrazu *cyrch* poprzez wyraz *gang*⁵¹. Dodatkowo autorzy opatrzyli swój wybór przypisem wyjaśniającym, że *cyrch* nigdy nie dokonywano w pojedynkę, ale grupowo. *Gang* oznacza grupę przestępczą atakującą inne osoby zwykle w celu zaboru mienia. Ekwiwalent obrany przez tych tłumaczy podkreśla kryminalną naturę działania sprawców. Z narracji Goewin dowiadujemy się, że gwałtu dokonano w łóżu Matha. Łoże ma ważną symbolikę w średniowiecznym prawie walijskim. Jest ono symbolem związku małżeńskiego; z drugiej strony – autorytetu i władzy. W przekładzie Guest nie ma wzmianki o królewskim łóżu. Co więcej, Goewin nie mówi bezpośrednio o gwałcie. Poprzez zastosowanie zwrotu „unto me they did wrong” Guest zatarła brutalny wydźwięk tej sceny⁵². Ellis i Lloyd, choć nie nazywają czynu gwałtem, mówią wprost, że Gilvaethwy obcował cieleśnie z Goewin. Autorzy tej wersji użyli zaimka *he*, który daje czytelnikowi do zrozumienia, że sprawcą była jedna osoba⁵³.

⁴⁹ „An assault, lord, came upon me, and this openly; I was not silent. There was no one in the court who knew not of it” (ELLIS, LLOYD, s. 110-111); „I was assaulted openly, nor was I silent-everyone in the court knew of it” (GANTZ, s. 104); „I was assaulted, lord, quite openly, nor did I keep quiet-everyone in the court knew about it” (DAVIES, s. 52).

⁵⁰ „An attack, lord, was made unawares upon me; but I held not my peace, and there was no one in the Court who knew not of it” (GUEST, s. 41); „I was attacked, openly, and I didn’t keep silent. There’s not a single person at court who didn’t know” (BOYD, s. 76).

⁵¹ „This is the gang that came: your nephews, sons of your sister, lord, Gwydyon, the son of Don, and Gilvaethwy, the son of Don. To me they done violence, and to you dishonour” (ELLIS, LLOYD, s. 111).

⁵² „Now the attack was made by thy nephews, lord, the sons of thy sister, Gwydyon the son of Don, and Gilvaethwy the son of Don; unto me they did wrong, and unto thee dishonour” (GUEST, s. 41).

⁵³ „He slept with me, and in your chamber and in your own bed” (ELLIS, LLOYD, s. 111).

Wersja Davies również nie wspomina bezpośrednio o gwałcie⁵⁴, co ma miejsce w pozostałych tekstach⁵⁵.

Kolejnym opowiadaniem traktującym o prawie małżeńskim jest historia *Culhwch ac Olwen*. Główny bohater tej sagi, Culhwch, udaje się z posłańcami do olbrzyma o imieniu Yspaddaden z prośbą o rękę jego córki Olweny. Śmiałek zwraca się do mężczyzny następującymi słowami: „Yspaddadenie, oddaj nam swą córkę w zamian za agweddi i amobyr”⁵⁶. Wywołany cytat zawiera dwa terminy prawa małżeńskiego: *agweddi* i *amobyr*. *Agweddi* w średniowiecznym walijskim prawie miało znaczenie podwójne. Rzeczownikami tym opisywano składniki majątkowe, które mężczyzna wnosił w momencie zaślubin. *Agweddi* oznaczało także związek małżeński o stażu krótszym niż siedem lat (na zasadzie kontrastu do *priodas* – związku o stażu powyżej siedmiu lat). Okres siedmioletni determinował podział wspólnego majątku w razie rozpadu pożycia⁵⁷. *Amobyr* denotował z kolei specjalną opłatę składaną krewnym dziewczyny albo panu feudalnemu⁵⁸.

Ellis i Lloyd zostawili oba terminy w wersji walijskiej⁵⁹. W tekście Gantz znajdujemy wyrazy *marriage fee* i *virgin's gift*⁶⁰. Zwrot *virgin's gift* eksponuje fakt powiązania *amobr* z utratą dziewictwa. W wersji Guest

⁵⁴ „It was your nephews who came, lord, your sister's sons, Gwydion son of Don and Gilfaethwy son of Don. And they forced me, and shamed you, and I was taken in your chamber and in your very bed” (DAVIES, s. 52).

⁵⁵ „Your nephews Gwydyon and Gilvaethwy, your sister's sons, raped me and dishonoured you by sleeping with me in your chamber and your very bed” (GANTZ, s. 104); „It was your nephews – your sister's sons, my lord – Gwydion son of Don and Gilfaethwy son of Don. They attacked me and brought shame on you. I was raped, and not just anywhere, but in your bedroom – in your own bed” (BOYD, s. 76).

⁵⁶ „Yspaddaden Penkwar, doro in dy uerch dros y hegweti a'e hamwabyr iti a'e dwy garant”. R. BROMWICH, S. EVANS, *Culhwch and Olwen. An edition and study of the oldest Arthurian tale*, Cardiff 1992, s. 20.

⁵⁷ K. JAWORSKA-BISKUP, *Prawo średniowiecznej Walii Cyfraith Hywel...*, s. 64.

⁵⁸ *Ibidem*, s. 65-67.

⁵⁹ „Yspaddaden, Chief Giant, give us your daughter in return for her agweddi and amobyr, to you and your kinswomen” (ELLIS, LLOYD, s. 198).

⁶⁰ „Chief Giant Yspaddaden, give us your daughter in exchange for marriage fee and virgin's gift to you and her two kinswomen” (GANTZ, s. 153).

odpowiednikami walijskich terminów są *dower* i *maiden fee*⁶¹. Podobnie tekst brzmi u Davies⁶².

Terminologię prawa małżeńskiego odnajdujemy także w opowieści *Maxen Wledig*. O poranku dziewczyna o imieniu Elen, z którą Maxen spędził noc, prosi Maxena o dar z okazji utraty dziewictwa: „O świecie dziewczyna poprosiła o agweddi, bo stała się już kobietą”⁶³. W wywołanym fragmencie znajdujemy aluzję do pojęcia *agwedddi*.

Guest użyła wyrazu *maiden portion*⁶⁴. Ellis i Lloyd zapożyczyli walijski wyraz *agweddi*⁶⁵. Analogiczny ekwiwalent wybrała Davies⁶⁶. Przekład swego autorstwa Davies opatrzyła komentarzem wyjaśniającym znaczenie *agweddi* i wskazując jednocześnie na błąd redaktora⁶⁷, który umknął uwadze jej poprzedników. Rzeczywiście, trzymając się ściśle terminologii prawa walijskiego, chodziło raczej o *cowyll* – dar poranny, a nie *agweddi*. Gantz zastosował rzeczownik *gift*⁶⁸. Walijskie prawo małżeńskie jest rzeczywiście niezwykle trudne do przełożenia. Trudno odnaleźć ekwiwalenty nie tylko w języku angielskim, lecz także polskim, bowiem prawo walijskie nie różnicowało posagu i wiana.

⁶¹ „Yspaddaden Penkawr, give us thy daughter in consideration of her dower and her maiden fee, which we will pay to thee and to her two kinswomen likewise” (GUEST, s. 75).

⁶² „Ysbaddaden Becawr, give us your daughter in exchange for her dowry and her maiden-fee to you and her two kinswomen” (DAVIES, s. 193-194).

⁶³ „A thrannoeth e bore yd erchis e vorwyn y hagwedi am e chaffael en vorwyn”. A. WALLACE, *The presence of Rome in early modern Britain. Texts, artefacts and beliefs*, Cambridge 2020, s. 8.

⁶⁴ „And the next day in the morning, the damsel asked her maiden portion” (GUEST, s. 56).

⁶⁵ „And the next day, in the morning, the maid asked for her agweddi, because she had been found a maid; and asked her to fix her agweddi” (ELLIS, LLOYD, s. 145-146).

⁶⁶ „Early the next day the maiden claimed her maiden fee, since he had not found he to be a virgin” (DAVIES, s. 108).

⁶⁷ S. DAVIES, *op. cit.*, s. 250.

⁶⁸ „The next morning she asked for her gift, as he had found her a virgin, and he had told her to name her own gift” (GANTZ, s. 124).

PODSUMOWANIE

Maria Tymoczko słusznie zauważa, że przekład kultury mniejszościowej do kultury dominującej (*marginalised versus dominant culture*) obarczony jest ogromnym wyzwaniem po stronie tłumacza. Tłumacz stoi przed zadaniem transferu takich elementów kulturowych, jak między innymi prawo, światopogląd, historia. Trudności piętrzą się, gdy uwzględnimy różnice językowe⁶⁹.

Jak pokazała przedstawiona na łamach tej pracy analiza, tłumacze zastosowali różne strategie w przekładzie walijskiej terminologii prawnej. Tekst Guest zupełnie zatarał ślady prowadzące do prawa walijskiego. Próżno tutaj szukać terminów prawnych, które zostały przetransponowane do wersji jej następców, Ellisa i Lloyda. Intencją autorki nie było jednak wierne odwzorowanie walijskiego prawa, ale domestykacja kultury walijskiej dla dziewiętnastowiecznego anglojęzycznego odbiorcy. Domestykację (na zasadzie kontrastu z wyobcowaniem) rozumiemy jako formę adaptacji tekstu źródłowego do kultury docelowej, w tym przypadku angielskiej, poprzez kamuflaż kodów kulturowych. Tłumacz stosujący tę metodę zastępuje ślady kultury, z której przekłada, referencjami rodzimymi⁷⁰. Autorka dokonała także „cenzury” oryginału, usuwając aluzje do erotyki i cielesności.

Przeciwnie stanowisko reprezentuje tekst Ellisa i Lloyda. Wersja z 1929 r. stanowi próbę wyobcowania tekstu oryginalnego za pomocą licznych przypisów i wyjaśnień dołączonych do przekładu. Wyobcowanie

⁶⁹ M. TYMOCZKO, *The metonymics of translating marginalized texts*, «Comparative Literature» 47.1/1995, s. 12-13.

⁷⁰ *Routledge encyclopedia of translation studies*, red. M. BAKER, G. SALDANHA, London-New York 1998; *Domestication and foreignization in translation studies*, red. H. KEMPPANEN, M. JANIS, A. BELIKOVA, Berlin 2012. Wybór metody zależy w dużym stopniu od symetrii/asymetrii kulturowej i językowej. O klasyfikacji kultur i języków według tego kryterium pisał w 1964 r. Eugene Nida, jeden z czołowych badaczy przekładoznawstwa, twórca pojęcia ekwiwalencji dynamicznej i funkcjonalnej. Znaczenie mają także tzw. *proximity factors* (religia, klimat, doświadczenie). Zob. K. KLAUDY, *Linguistic and cultural asymmetry in translation from and into minor languages*, [w:] *Domestication and foreignization in translation studies*, red. H. KEMPPANEN, M. JANIS, A. BELIKOVA, Berlin 2012, s. 43.

polega na jak najwierniejszym odwzorowaniu kultury źródłowej poprzez takie techniki, jak właśnie przypisy lub zapożyczenia. Z punktu widzenia przekładu z języków mniejszościowych wybór pomiędzy wspomnianą wyżej domestykacją a wyobcowaniem determinuje w pewnym stopniu motywacja tłumacza. Domestykacja jest często powodem nikłej wiedzy odbiorców na temat kultury źródłowej. Guest przekładała dla angielskiej arystokracji, która walijskiej kultury nie znała. Celem Ellisa i Lloyd'a była zapewne promocja kultury walijskiej, zwłaszcza prawa w świecie anglojęzycznym, stąd zabieg odwrotny. Większość terminów prawnych została zachowana i opatrzona komentarzem. Nie jest to jednak tekst przystępny dla czytelnika, który dopiero poznaje kulturę walijską. Obecność licznych zapożyczeń i konieczność szukania komentarzy w przypisach utrudnia odbiór.

Najnowsze przekłady reprezentują stanowisko pośrednie. W tekście głównym tłumacze stosują angielskie ekwiwalenty, a w notatkach i przypisach definiują terminologię. Taka strategia wydaje się najbardziej przystępna dla czytelnika. Przekład Boyda to adaptacja wersji oryginalnej. Tłumacze dokonali najwięcej zmian względem tekstu oryginalnego. Cały anglojęzyczny materiał, tak różnorodny pod względem reprezentacji pojęć prawnych, zbliża czytelnika do kultury średniowiecznej Walii, ale nie oddaje jej zupełnie. Sprawdza się tutaj znane stwierdzenie, że przekład jest jedynie próbą (bardziej lub mniej udaną) oswojenia odmiennej kultury i języka.

MIĘDZY PRAWEM, LITERATURĄ A PRZEKŁADEM. KILKA UWAG
O ŚREDNIOWIECZNYM ZWYCZAJOWYM PRAWIE WALIJSKIM
W ANGIELSKICH PRZEKŁADACH ZBIORU *MABINOGION*

Streszczenie

Artykuł omawia wybrane strategie tłumaczeniowe dotyczące prawa walijskiego na przykładzie *Mabinogion*, zbioru opowiadań o ustnej proveniencji, które zostały spisane w okresie średniowiecza. Na łamach pracy pokazane zostały wybrane problemy przekładu pojęć walijskich na język angielski. Zgromadzone przykłady dokumentują różne techniki zastosowane przez tłumaczy. Starsze anglojęzyczne wersje faworyzują archaizację i udomowienie; w nowych obserwujemy tendencję do zachowania kultury walijskiej.

BETWEEN THE LAW, LITERATURE AND TRANSLATION. SOME REMARKS
ABOUT MEDIEVAL WELSH LAW IN ENGLISH TRANSLATIONS OF
MABINOGION

Summary

The paper discusses approaches to translating Welsh law as reflected in the *Mabinogion*, a collection of prose tales of oral origin written down in the medieval period. The author elaborates on the major problems of rendering selected Welsh legal concepts into English. The corpus that is analysed includes the original Welsh collection and English translations. As the research demonstrates English authors used various techniques to reflect the terminology of Welsh law. The oldest versions favour archaism and domestication whilst the ones produced in the second half of the twentieth century attempt to retain the foreign culture (most by footnotes and endnotes).

Słowa kluczowe: prawo walijskie; przekład; język angielski; *Mabinogion*.

Keywords: Welsh law; translation; English; the *Mabinogion*.

Literatura

- ADAMS J.E., *Victorian sexualities*, [w:] *A new companion to Victorian literature and culture*, red. H.F. TUCKER, 2014.
- ASMUS S., *Welsh medieval erotic poetry*, <https://uni-leipzig.academia.edu/Sabine-Asmus> [dostęp 1 grudnia 2025 r.].
- Routledge encyclopedia of translation studies*, red. M. BAKER, G. SALDANHA, London-New York 1998.
- BOYD M., *Why the "Mabinogi" has branches*, «Proceedings of the Harvard Celtic Colloquium» 30/2010, s. 22-38.
- BROMWICH R., *The Mabinogion and Lady Charlotte Guest*, [w:] *The Mabinogi. A book of essays*, red. C.W. SULLIVAN, New York-London 1996, s. 3-18.
- BROMWICH R., EVANS S., *Culhwch and Olwen. An edition and study of the oldest Arthurian tale*, Cardiff 1992.
- CARTWRIGHT J., *Virginity and chastity tests in medieval Welsh prose*, [w:] *Medieval virginities*, red. A. BERNAU, R. EVANS, S. SALIH, Toronto 2003, s. 56-79.
- CICHON M., *Eros and error. Gross sexual transgression in the Fourth Branch of the Mabinogi*, [w:] *The erotic in the literature of medieval Britain*, red. A. HOPKINS, C.J. RUSHTON, Woodbridge 2007, s. 105-115.
- CLASSEN A., *The Four Branches of the Mabinogi by Matthieu Boyd*, «Medievalistik» 31/2018, s. 401-402.

- DIGBY A., *Victorian values and women in public and private*, «Proceedings of the British Academy» 78/1992, s. 195-215.
- Domestication and foreignization in translation studies*, red. H. KEMPPANEN, M. JANIS, A. BELIKOVA, Berlin 2012.
- ELLIS T.P., *Legal references, terms and conceptions in the "Mabinogion"*, «Y Cymmrodor» 39/1928.
- ELLIS T.P., *Welsh tribal law and custom in the middle ages*, Oxford 1926.
- FENN V., *Sex and sexuality in Victorian Britain*, Philadelphia 2020.
- FREEMAN P., *The Four Branches of the Mabinogi by Boyd*, «The Journal of English and Germanic Philology» 118.4/2019, s. 586-587.
- FOWLE F., *The Celtic revival in Britain and Ireland: Reconstructing the past*, [w:] *Celts: art and identity*, red. J. FARLEY, F. HUNTER, London 2015, s. 234-259.
- The Four Branches of the Mabinogi*, przeł. M. BOYD, Peterborough-Ontario 2017.
- Geiriadur Prifysgol Cymru. A Dictionary of the Welsh language*, <https://geiriadur.ac.uk/gpc/gpc.html>.
- GRUFFYDD W.J., *The Mabinogion by T.P. Ellis and John Lloyd*, «The Review of English Studies» 6.22/1930, s. 205-206.
- JAWORSKA-BISKUP K., *Translating or mistranslating Celtic law in the Polish versions of the Four Branches of the Mabinogi*, [w:] *New perspectives of Celtic studies*, red. A. BEDNARSKI, P.T. CZERNIAK, M. CZERNIAKOWSKI, Newcastle upon Tyne 2015, s. 31-47.
- JAWORSKA-BISKUP K., *Rozwój prawa średniowiecznej Walii do 1284 roku: perspektywa historyczna*, «Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa» 11.2/2018, s. 197-216.
- JAWORSKA-BISKUP K., *Selected medieval literature from Wales, Scotland and England reflecting changes in Welsh and Scottish law*, Szczecin 2018.
- JAWORSKA-BISKUP K., *Some remarks on the periodisation of Welsh medieval law*, [w:] *Redefining the fringes in Celtic studies: essays in literature and culture*, red. A. BEDNARSKI, R. LOOBY, Berlin-Bern 2019, s. 51-65.
- JAWORSKA-BISKUP K., *Prawo średniowiecznej Walii Cyfraith Hywel: prolegomena do glosariusza walijsko-polskiej terminologii prawnej*, «Roczniki Humanistyczne» 69.6/2021, s. 55-85.
- JAWORSKA-BISKUP K., *Obraz dziecka i dzieciństwa w średniowiecznej literaturze walijskiej*, «Filoteknos» 12/2022, s. 301-318.
- JAWORSKA-BISKUP K., *Dzieciobójstwo w balladach na podstawie wybranych utworów szkockich i polskich. Studium prawno-literackie*, «Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa» 18.1/2025, s. 1-20.
- JENKINS D., *The law of Hywel Dda. Law texts from medieval Wales*, Llandysul 1990.
- JONES R.W., *Putting Wales first: The political thought of Plaid Cymru*, Cardiff 2024.

- KLAUDY K., *Linguistic and cultural assymetry in translation from and into minor languages*, [w:] *Domestication and foreignization in translation studies*, red. H. KEMPPANEN, M. JANIS, A. BELIKOVA, Berlin 2012, s. 33-48.
- LLOYD D.J., *The Mabinogion by Gwynn Jones and Thomas Jones*, «CEA Critic» 12.9/1950, s. 3.
- The Mabinogion*, przeł. T.P. ELLIS, J. LLOYD, Oxford 1929.
- The Mabinogion*, przeł. J. GANTZ, New York 1976.
- The Mabinogion*, przeł. LADY CHARLOTTE GUEST, Mineola, New York: Dover 1997.
- The Mabinogion*, przeł. S. DAVIES, Oxford 2007.
- OWENS V., *Lady Charlotte Guest. The exceptional life of a female industrialist*, Haverton 2020.
- PARRY J.J., *The Mabinogion by T.P. Ellis and John Lloyd*, «Speculum» 6.1/1930, s. 139-142.
- PITTMAN J., *Christian influences on The Mabinogi*, «The Oswald Review: An International Journal of Undergraduate Research and Criticism in the Discipline of English» 1.4/2012, s. 1-25.
- SHEEHAN S., *Matrilineal subjects: Ambiguity, bodies, and metamorphosis in the Fourth Branch of the Mabinogi*, «Journal of Women in Culture and Society» 34.2/2009, s. 319-342.
- SMITH J.N., *The Mabinogion by Davies*, «Marvels & Tales» 33.2/2019, s. 341-343.
- STACEY R.C., *Law and the imagination in medieval Wales*, Philadelphia 2018.
- TYMOCZKO M., *The metonymics of translating marginalized texts*, «Comparative Literature» 47.1/1995, s. 11-24.
- WALLACE A., *The presence of Rome in early modern Britain. Texts, artefacts and beliefs*, Cambridge 2020.
- WHITE D.R., *The crimes of Lady Charlotte Guest*, «Proceedings of the Harvard Celtic Colloquium» 15/1995, s. 242-249.
- WHITE D.R., *The further crimes of Lady Charlotte Guest*, «Proceedings of the Harvard Celtic Colloquium» 16-17/1997, s. 157-166.
- WILLIAMS D., *Constructing Modern Welsh Womanhood The Blue Books' Impact on the Portrayal of Women in Anglophone Welsh Literature 1847-1907*, Thesis submitted for the award of PhD in English Literature. Bangor University 2022.
- WOJCIECHOWSKA S., *Patriarchy and the (late)Victorian Middle-Class Family Reconsidered*, «Horyzonty Wychowania» 18(47)/2019, s. 69-78.